

УДК 811.111'37-11 (043.3)

**Передзавершальні метакомунікативні висловлення-запрошення
на фінальному етапі фатичної метакомунікації**

Косенко Ю.В.

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

У статті розглядаються передзавершальні метакомунікативні висловлення-запрошення на фінальному етапі мовленнєвої взаємодії. Аналізуються їх універсальні характеристики, омовлення в англomовній фатичній метакомунікації. Фокусується увага на феномені прощання - канонізований етикет людської поведінки, якому притаманні десемантизованість, конвенціональність, ситуативна детермінованість.

Ключові слова: *фатична метакомунікація, розмикання мовленнєвого контакту, передзавершальні метакомунікативні висловлення-запрошення.*

В теорії вербальної комунікації, виходячи з соціо-, психо- та прагмалінгвістичних особливостей мовленнєвого спілкування, виокремлюють комунікацію, тобто план приймання та передачі інформації і метакомунікацію – план забезпечення ефективності актів мовленнєвого спілкування в аспекті комунікативної контактності учасників інтеракції. Комунікація – найважливіша складова людського буття – являє собою мовленнєве спілкування, використання мови для спілкування та обміну інформацією, яке забезпечує нормальне життя соціуму та задовольняє психологічну потребу людини у контакті з іншими людьми. Невід'ємною частиною комунікації є метакомунікація, важливість якої у процесі комунікації є безсуперечною, оскільки у повсякденній комунікації метамовленнєві засоби виконують функції, без яких процес спілкування навряд чи міг би відбуватися. Вчені відзначають той факт, що без метакомунікації сама комунікація немислима. Загальна спрямованість сучасної лінгвістики на вивчення комунікативно-функціональної сторони мови характеризується особливою зацікавленістю вітчизняних та зарубіжних дослідників до метакомунікативної функції [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 10; 12]. Метакомунікативні одиниці неодноразово були предметом лінгвістичного аналізу, але дослідники, як правило, обмежувалися виділенням та класифікацією метакомунікативних засобів тієї чи іншої мови з супутньою констатацією їх важливої ролі у процесі організації та регуляції діалогічного дискурсу. Більш повному системному опису метакомунікативної регуляції дискурсу сприяє опис його окремих фрагментів. Одним з таких фрагментів є розмикання мовленнєвого контакту. Але повний системний опис розмикання комунікативного контакту у сучасному мовознавстві відсутній. Враховуючи зацікавленість до прагматичної парадигми лінгвістичного знання, вияв ролі контакторозмикаючих метакомунікативних одиниць становить значний науковий та практичний інтерес. Цим і обумовлюється *актуальність* даної статті. *Об'єктом* дослідження є розмикання мовленнєвого контакту, а *предметом* – його омовлення передзавершальними метакомунікативними висловленнями-запрошеннями.

Набір передзавершальних (pre-closing) та постзавершальних (post-closing) [14, с. 303] метакомунікативних висловлень (ПМКВ), які обслуговують передзавершальний та постзавершальний етапи контакторозмикаючої фази спілкування, необмеже-

ний, оскільки практично будь-яка одиниця може виступати у ролі передзавершального або постзавершального висловлення ("лівої" репліки за термінологією Н.І. Формановської [7, с. 85]). Передзавершальні та постзавершальні метакомунікативні висловлення відрізняються між собою відносно позиції, яку вони займають, – передують формулам прощання або йдуть за ними. Враховуючи лексико-семантичні особливості передзавершальних висловлень, ми поділяємо їх на декілька тематичних груп, а саме: "Вдячність", "Побажання", "Благословення", "Вибачення", "Запрошення", "Сподівання на подальші комунікативні контакти", "Задоволення від зустрічі", "Повідомлення про необхідність розставання", "Заява про вичерпність теми комунікації", "Підбиття підсумків інтеракції", "Компліменти", "Пропозиції", "Поздоровлення", "Поради", "Повчання", "Заклики", "Накази", "Прохання", "Застереження" тощо. Розглянемо детальніше передзавершальні метакомунікативні висловлення-запрошення, які функціонують на фінальному етапі діалогічної взаємодії.

На частку ПМКВ-запрошень припадає 8% випадків розмикання мовленнєвого контакту. Найбільш поширеними є стереотипні висловлення типу: *Come and see us soon; I'll be glad to talk to you any time; Please call again; Drop in and see us any time; You're always welcome; Remember to telephone me; Please come and see us again; Keep in touch!; Don't forget to keep in touch!; Please write; Drop us a line to say how you're; We'll be delighted to see you again:*

e.g. I'm usually available, just give a little more notice and I'll be glad to talk to you any time."

They thanked him and left (J. Grisham. A Time to Kill, p. 90).

e.g. 'I think it would be nice if you dined with your Aunt Olivia and myself this evening.'

'Gosh! Thank you, sir. I'd enjoy that!' Excited by this unexpected invitation, Edwin forgot himself and exuberantly slammed the door behind him so hard that the gas fixtures on the wall rattled and trembled precariously (B. T. Bradford. A Woman of Substance, p. 185).

Феномен запрошення при прощанні має в англійському спілкуванні ряд особливостей, які є прозорими при порівняльному аналізі. Серед англійських запрошень виокремлюються *щирі (unambiguous invitations)* та *нещирі / "фальшиві" (ambiguous invitations)* [16, с. 117]. Перші робляться з наміром на розвиток подальших контактів, а у "фальшивих" запрошеннях інша прагматична мета та протилежний вектор. ПМКВ-запрошення при розмиканні мовленнєвого контакту є нещирими (*insincere*), фальшивими (*phony*) з точки зору представників інших культур, на що неодноразово вказувалося у дослідженнях з міжкультурної комунікації [див. 16, с. 128].

Цікавий приклад запрошення при прощанні подає Річард Бріслін [11, с. 254]. На одній студентській вечірці американська студентка після п'ятнадцятихвилинної дружньої розмови сказала своїй співрозмовниці з Таїланду: *I hope we get a chance to talk again soon.* Два тижні тому, зустрівшись в університеті, вона ледь впізнала її, відповіла на привітання та пройшла мимо, надзвичайно здивувавши та засмутивши свою нову знайому. Дружнє ставлення на вечірці дівчина з Таїланду розцінила як особливу увагу до неї, зокрема, і була впевнена у продовженні дружніх стосунків. Американка ж поводитися з нею, як з іншими незнайомцями. Вона привітно поводи́ла себе з усіма, як це приписують норми англосаксонської культури, та не запам'ятала ім'я кожного. Схожу мовленнєву поведінку можна спостерігати в англійців при розмиканні контакту. Щоб адекватно інтерпретувати їх поведінку у подібних випадках, слід розрізняти вищезгадані типи запрошень: явні та "фальшиві".

"Фальшиві" запрошення при прощанні, на відміну від явних, – це запрошення лише за формою. Їх прагматична функція полягає у тому, щоб продемонструвати прихильність та симпатію до співрозмовника, зробити йому приємне, вони не припускають обов'язкового продовження подальших контактів, наприклад:

e.g. "Is something wrong?" she asked when he came back on the line. "No," he said. "Go ahead and call Auberon. And we'd be grateful if you'd keep in touch with us about it." "I will." "Good luck" (B. Gutcheon. *Still Missing*, p. 210).

В англійській комунікації у подібних ПМКВ-запрошеннях при розмиканні мовленнєвого контакту адресант не має ніяких обов'язків перед адресатом. Ніхто з учасників комунікації не буде скривдженим, якщо висловлені плани так і не будуть реалізовані. Такі фрази, як *Come again soon; Drop in before you leave Dublin; Let's go down somewhere at the week-end; You should come to lunch one day; We should get together somewhere* та інші, зовсім не припускають дій, про які говорять. Вони є чисто етикетними формулами, які виражають прихильність до співрозмовника, є елементом прощання та виконують фатичну функцію, наприклад:

e.g. "Come and see me sometime at the network."

"I'll do that. Maybe we can have lunch sometime."

She nodded, unable to say anything, she had to turn away as the tears coursed down her face (D. Steel. *Kaleidoscope*, p. 266).

Якщо щирі запрошення, як правило, містять прохання дати відповідь та виражаються за допомогою питального висловлення або розгорнутого декларативного висловлення у формі непрямого питання, то фатичні запрошення при прощанні оформлюються за допомогою імператива, що посилює їх прагматичне значення.

Заслугує на увагу той факт, що на цю комунікативну особливість вказують також англомовні дослідження, що підтверджує валідність нашої оцінки. Так, Дж. Рубін [13, с. 11] попереджує, що висловлення *Drop in any time* не є запрошенням, якщо за ним не йде уточнення місця та часу зустрічі. Інколи важко буває зрозуміти, де справжнє запрошення, а де ні, та якщо хтось говорить "You really must come and see us one of these days" (Ви дійсно повинні прийти до нас на днях), слід відповісти "Thank you very much. I love meeting English people" (Дуже дякую. Мені подобається зустрічатися з англійцями) та почекати на уточнення дати зустрічі [там само].

Дослідники стверджують той факт, що у Великобританії та в США фраза "Давай пообідаємо разом" може вживатися не як запрошення пообідати, а як повсякденна формула прощання, яка означає приблизно так: "Я отримав таке задоволення від бесіди з тобою, що я б не був проти коли-небудь знову зустрітись". Підтвердження цьому знаходимо в монографії з міжкультурної комунікації: "...it is common in the UK and in North America ... to use the phrase, "Let's have lunch", not as a serious invitation to have lunch but simply as a casual way of saying "goodbye". The invitation is no more than to say something like, "I've enjoyed the conversation and wouldn't mind getting together again sometime" [15, с. 274]. Таким чином, запрошення є стандартною мовленнєвою формулою, яка вживається при прощанні. Запрошуючи на ланч, адресант не має на увазі, що цей ланч коли-небудь відбудеться. Супутні уточнення майбутньої зустрічі свідчать про щирість намірів, як у прикладі. Пор.:

e.g. Lord Henry took up his hat and gloves. "You are very pressing, Basil, but I am afraid I must go. I have promised to meet a man at the Orleans. Good-bye, Mr. Gray. Come and see me some afternoon in Curzon Street. I am nearly always at home at five o'clock. Write to me when you are coming. I should be sorry to miss you" (O. Wilde. *The Picture of Dorian Gray*, p. 26)

або:

e.g. "I must go, Basil," he answered.

"Very well," said Hallward; and he went over and laid down his cup on the tray. "It is rather late, and, as you have to dress, you had better lose no time. Good-bye, Harry. Good-bye, Dorian. Come and see me soon. Come to-morrow."

"Certainly."

"You won't forget?"

"No, of course not," cried Dorian (O. Wilde. The Picture of Dorian Gray, p. 43).

З наведених прикладів бачимо, що ПМКВ-запрошення супроводжуються уточненням *You won't forget* та мовленнєвими формулами прощання. Але є випадки коли ПМКВ-запрошення замінюють завершальний етап розмикання мовленнєвого контакту, наприклад:

e.g. "Come and have tea with me this afternoon at four o'clock and we can make our plans."

Paula nodded and left the office (B. T. Bradford. A Woman of Substance, p. 69).

Незнання даних особливостей може призвести до неправильного трактування подібних мовленнєвих формул, звинувачення співрозмовника у нещирості, викликати негативні емоції у адресата, у той час як адресант і не уявляє, що він може образити співрозмовника своєю неувагою. Вживаючи такі репліки, він найщирішим чином намагається висловити свою симпатію адресату, показати, що той йому приємний і що він не заперечує з ним зустрітися ще.

Висновки. В англомовному спілкуванні подібні мовленнєві формули є конвенціональним засобом завершення контакту, що використовуються у комунікативній ситуації прощання. Подібні псевдозапрошення реалізують стратегію позитивної ввічливості, спрямованої на демонстрацію уваги до співрозмовника, вираження симпатії та прояв зацікавленості до нього. Подібні ПМКВ-запрошення при розмиканні мовленнєвого контакту у міжкультурній комунікації можуть сприйматися неадекватно, що може призвести до непорозуміння співрозмовників.

Перспективним вважаємо вивчення інших фаз метакомунікації в германських та інших мовах, їхнього аналізу в міжкультурному аспекті з використанням прагмалінгвістичного, соціолінгвістичного, психолінгвістичного, когнітивного та інших підходів.

Список літератури

1. Вежбицка А. Метатекст в тексте / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 402-421.
2. Девкин В.Д. Типология метакоммуникативных высказываний разговорной речи / В.Д. Девкин // Коммуникативные единицы языка: Тез. докл. Всесоюз. науч. конф. Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза, 12-13 дек. 1984 г. – М., 1984. – С. 42-45.
3. Девкин В.Д. Метакоммуникация / В.Д. Девкин // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 5. – С. 32-36.
4. Матюхіна Ю.В. Розвиток системи фатичної метакомунікації в англійському дискурсі XVI-XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Ю.В. Матюхіна / Харківськ. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Почепцов Г.Г. Фатическая метакоммуникация / Г.Г. Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единиц : сб. ст. – Калинин : КГУ, 1981. – С. 52-59.
6. Стрибижев В.В. Речевые клише в современном английском языке: метакоммуникативная функция : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки»; – Защищена 23.04.2005. – Тула, 2005. – 190 с. : ил. : - Библиогр. : с. 159-175.
7. Формановская Н.И. Употребление русского речевого этикета / Н.И. Формановская. – М. : Рус. яз., 1984. – 192 с.
8. Чалтыкова А.А. Фатическая метакоммуникация / А.А. Чалтыкова / Ленингр. гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена. – Л., 1987. – 11 с. – Рус. – Деп. в ИНИОН АН СССР № 28813 от 23.03.87.
9. Чхетиани Т.Д. Лингвистические аспекты фатической метакоммуникации : Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / Т.Д. Чхетиани; – Защищена 26.06.1987. – Киев, 1987. – 203 с. : ил. : - Библиогр. : с. 173-203.
10. Böttcher W. Metakommunikation. Überlegungen zum Problem gestörter Kommunikation im Deutschunterricht / W. Böttcher // Diskussion Deutsch. - 1975. – N 24. – S. 379-398.

11. Brislin R. Understanding Culture's Influence on Behavior / R. Brislin. – London: Harcourt College Publishers, 2000. – 496 p.
12. Meyer-Hermann R. Metakommunikation (Kleines Lexikon der Linguistik) / R. Meyer-Hermann // Linguistik und Didaktik, 1976. – H. 25. – S. 83-86.
13. Rubin J. How to Tell When Someone is Saying "No" / J. Rubin // Sociolinguistics and Language Acquisition. – London, Tokio : Newsbury. – 1983. – P. 10-17.
14. Schegloff E., Sacks H. Opening up Closings / E. Schegloff, H. Sacks // Semiotica. – Amsterdam etc. – 1973. – Vol. 8, N 4. – P. 289-327.
15. Scollon R., Scollon S. Intercultural Communication : A Discourse Approach / R. Scollon, S. Scollon / Second Edition. – Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 2001. – 316 p.
16. Wolfson N., D'Amico-Reisner L., Huber L. How to Arrange for Social Commitments in American English: the Invitation / N. Wolfson, L. D'Amico-Reisner, L. Huber // Wolfson, Nessa and Judd, Elliot (eds.), 1983. – P. 116-128.

Косенко Ю.В. **Передзавершальные метакоммуникативные высказывания-приглашения на финальном этапе фатической метакоммуникации** // *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»* Том 26 (65). № 1 – С.117-121

В статье рассматриваются передзавершальные метакоммуникативные высказывания-приглашения на финальном этапе речевого взаимодействия. Анализируются их универсальные характеристики, речевые репрезентации в англоязычной фатической метакоммуникации. Фокусируется внимание на феномене прощания - канонизованный этикет поведения, которому свойственны десемантизованность, конвенциональность, ситуативная детерминированность.

Ключевые слова: *фатическая метакоммуникация, размыкание речевого контакта, передзавершальные метакоммуникативные высказывания-приглашения.*

Kosenko J.V. **Pre-closing metacommunicative statements of invitation at the final stage of phatic metacommunication** // *Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65). No 1 – P.117-121*

In interaction closing speech contact is a final phase of dialogue. The phase of closing of speech contact is a ritual speech action. It has a set of stereotypical units of the language, specially intended to mark final border of the communication in time and space. Such indicators of closing up dialogue we name metacommunicative blocks of closing speech contact. In daily interaction metacommunicative blocks of closing speech contact are inherent in a ritual situation of farewell.

The article focuses on the pre-closing metacommunicative statements of invitation at a final stage of speech interaction. Universal characteristics, speech statements in English phatic metacommunication are considered. Attention is being paid to conversational closing statements as harmonious interaction to minimize the possibility of conflict.

Basic purpose of a phase of closing speech contact is mitigation of the mental cruelty put on communicators by the fact of parting and consolidation of benevolent relations. Pre-closing metacommunicative statements of invitation just serve for softening, painless parting of interlocutors.

Key words: *phatic metacommunication, closing speech contact, pre-closing metacommunicative statements of invitation.*

Поступила до редакції 15.04. 2013 р.